

Xalqımızın Vətən müharibəsində əldə etdiyi parlaq qələbə respublikamız üçün Araz, Bərgüşad, Tərtər, Oxçu, Zabux, Tutqun, Turağay, Bəsitçay, Qarqar, Quru, Xaçın və Köndələn çaylarının su ehtiyatlarından daha geniş istifadə etmək imkanları yaradıb. Artıq Xudafərin, Qızqalası, Xaçınçay, Aşağı Köndələnçay, Suqovuşan, Köndələnçay-1, Köndələnçay-2 və Ağdamkənd su anbarları Azərbaycanın tam nəzarətinə keçib. Xudafərin və Qızqalası su anbarları isə Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası arasında birgə istismar olunan obyektlər kimi mühüm önəm daşıyır.

Ölkəmizin mənzərəli, səfali, eyni zamanda, özünəməxsus landşafta malik məkanında yerləşən, nadir hidrotexniki obyektlərdən sayılan Sərsəng su anbarı xüsusi diqqət çəkir. Bu su anbarının Azərbaycan

iki maqistral kanal qidalanır. Uzunluğu 68,3 kilometr, su sərfi saniyədə 50 kubmetr olan Tərtərçay sağ sahil kanalı, onun vasitəsi ilə Tərtər, Bərdə, Ağdam rayonlarının ərazilərində 95 min hektar əkin sahəsinin suvarma

suları içməli su təchizatında istifadə edildikdə durulducuların tikilməsinə ehtiyac qalmır.

Sərsəng su anbarının respublika iqtisadiyyatına tam reintegrasiyası əldə olunduqda Tərtər, Goranboy,

resurslarının inteqrasiyalı idarə olunması və həmin resursların ədalətli bölünməsi problemi çox mürəkkəbdir və onun həlli üçün Türkiyə, Azərbaycan, İran, Gürcüstan və Ermənistan arasında dövlətlərarası sazişin bağlanması zərurətini yaradır. Ümid edirik ki, həmin ölkələrdə bu ağır problemin həlli üçün təşəbbüslər göstəriləcək. Bu məsələ ilə əlaqədar, bir müsbət nümunə kimi, Rusiya və Azərbaycan arasında Samur çayının su resurslarının birgə istifadə olunmasına dair 3 sentyabr 2010-cu il tarixli "Samur transsərhəd çayının səmərəli istifadə olunması və mühafizəsi

Sərsəng su anbarının fəaliyyəti daim diqqət mərkəzində olmalıdır

iqtisadiyyatına tam inteqrasiyası yaxın illərdə reallaşacaq. Layihə müəlliflərinin fikrincə, vaxtı ilə onun inşası Qarabağ regionunun iqtisadi dirçəlişinə xidmət göstərməli idi. Lakin 30 illik müddətdə bu obyektin erməni hərbi birləşmələrinin və separatçı qüvvələrin işğalı altında olması bir sıra əsaslı səbəblərdən mütəxəssislərdə su anbarının təhlükəsizliyi baxımından ciddi narahatlıq yaradır.

Bu barədə söhbət açmazdan əvvəl belə bir suala cavab verməyə çalışaq: Sərsəng su anbarı hansı xüsusiyyətlərə və resurslara malikdir, onun əhəmiyyəti nədən ibarətdir, istismar etibarlılığı nə səviyyədədir? Onun bundan sonra istismarının davam etdirilməsi insan həyatı və iş fəaliyyəti üçün təhlükə və risklər yarıda biləmi? Əvvəlcə onu qeyd edək ki, Sərsəng su anbarı Azərbaycan Respublikasının Qarabağ iqtisadi rayonunun dağlıq hissəsində, Tərtər çayının vadisinin ensiz hissəsində yerləşir. 1976-cı ildə istismara verilib. Əsas funksiyası Tərtər, Goranboy, Bərdə, Ağdam rayonlarında ümumi sahəsi 145 min hektar olan əkin sahələrini suvarma suyu ilə təmin etmək məqsədilə Tərtər çayının axımının çoxillik nizamlanmasından və eyni zamanda, 50 min kvt gücündə elektrik enerjisi istehsal etməkdən ibarətdir.

Hündürlüyü 125 metr olan Sərsəng su anbarının daş-torpaq bəndi yüksək hündürlüklü bəndlərə aiddir və bu göstəriciyə görə Avropada 3-cü yeri tutur. Normal basqı səviyyəsi (NBS) 726 metr olduqda təsir edən su basqısı 120 metr, su anbarının tam həcmi 565 milyon kubmetr, faydalı həcmi 500 milyon kubmetr təşkil edir.

Bəndin qaşının mütləq səviyyəsi 730 metr, bəndin qaşı üzrə uzunluğu 590 metr, əsas üzrə eni 400 metrə bərabərdir. Həcmi 6,773 milyon kubmetr olan bəndin gövdəsi yerli inşaat materiallarından quraşdırılıb.

Sərsəng su anbarının su resurslarının optimal idarə edilməsi üçün Tərtər çayının axarı üzrə aşağıda tam həcmi 5,9 milyon kubmetr olan sutkalıq nizamlanan Suqovuşan (Maddagiz) su anbarı tikilib. Sonuncudan

suyu ilə təmin edilməsi həyata keçirilir. Uzunluğu 24,3 kilometr, su sərfi saniyədə 20 kubmetr olan Tərtərçay sol sahil kanalı Tərtər və Goranboy rayonlarında 23,3 min hektar kənd təsərrüfatı sahələrinin suvarma suyu ilə təmin edilməsinə xidmət edir.

Bütün bunlar onu göstərir ki, hələ sovet dönməndə Azərbaycan Sərsəng su anbarı kimi və ondan da böyük hidrotexniki qurğuların layihələndirilməsi, tikilməsi və istismarı üçün tələb olunan imkanlara malik idi.

Sərsəng su anbarının suyu əsas təyinatından başqa, Qarabağ iqtisadi rayonunun içməli su təchizatı üçün istifadə oluna bilər. Bunu Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Su Problemləri İnstitutunun həmin obyektin işğalından əvvəlki müddətdə apardığı hidrokimyəvi tədqiqatları da göstərir.

Bioloji cəhətdən içmək üçün yararlı sular mövcud standartlara əsasən bioloji təmizləmə prosesindən sonra şəbəkəyə nəql edilir. Onu da qeyd edək ki, Tərtər çayının və Sərsəng su anbarının suları antropoçen təsirlərə çox az məruz qalıb, ona görə də suyun keyfiyyətində hər hansı neqativ dəyişiklər gözənilmir. Bir məqama da toxunmaq lazımdır. Tərtər çayı səciyyəvi dağ çayı olduğundan onun suyu çox bulanıqdır. Lakin Sərsəng su anbarı effektiv bir durulducu olduğundan Tərtər çayının suları burada tam durulur və həmin mənbəyin

Bərdə, Ağdam kimi rayonların içməli su təchizatının yaxşılaşdırılması üçün imkanlar əldə ediləcək.

Su anbarının bir vacib xüsusiyyətini də vurğulamaq lazımdır. Belə ki, 1976-cı ilə qədər, Sərsəng su anbarı istifadəyə verilməmişdən əvvəl Tərtərçayda sel və daşqınlar baş verirdi. Onlar Tərtər, Goranboy, Bərdə, Ağdam rayonlarının sakinlərinin həyatına, iş fəaliyyətinə, əmlakına təhlükə yaradırdı. Həmin obyekt işə salındıqdan sonra isə problemin səbəbləri aradan qaldırıldı.

Bəs Sərsəng su anbarını digər iri su anbarlarından fərqləndirən xüsusiyyətlər və bu obyektin əhəmiyyətini yüksəldən amillər nədən ibarətdir? Mingəçevir, Şəmkir, Araz, Xudafərin su anbarlarının hər biri həcmcə Sərsəng su anbarından əhəmiyyət kəsb edən dərəcədə böyükdür. Onlar respublikanın iqtisadiyyatında mühüm rol oynayırlar. Lakin həmin su anbarlarının doldurulması tranzit çaylar vasitəsi ilə qonşu dövlətlərin – Türkiyə, İran, Gürcüstan və Ermənistanın ərazilərində formalaşan suyun ölkəmizə daxil olan həcmindən asılıdır. Təəsüf ki, bu prosesdə ölkəmiz üçün arzuolunmaz neqativ tendensiya müşahidə edilir: Bir tərəfdən ildən-ildən respublikamıza daxil olan suyun həcmi azalır, digər tərəfdən isə həmin suların keyfiyyəti pisləşir. Bunu biz Mingəçevir su anbarının numunəsində müşahidə edirik. Kür və Araz tranzit çaylarının su

haqqında sazişi" qeyd etmək yerinə düşər.

Sərsəng su anbarının indiki texniki vəziyyəti necədir? İstismar etibarlılığı hansı vəziyyətdədir? Qurğudan aşağıda yaşayan minlərlə insanların həyatına və iş fəaliyyətinə, əmlakına, bütövlükdə iqtisadi infrastruktura təhlükə yarana biləmi? Axı 30 il müddətində 125 metr hündürlüyü olan bəndin texniki vəziyyətinə, hidroqovşağın hidravlik avadanlığına nəzarət olunmayıb. Respublikamızın səlahiyyətli qurumları həmin hidroqovşaqlara nəzarətə imkanlarından məhrum olublar. Qurğunun zəbt edildiyi dövrdə orada hər hansı bir təmir-bərpa işinin aparılmasına dair məlumatlar yoxdur. Beton qurğulardan fərqli olaraq, daş-torpaq bəndlər təbii ekstremal proseslərə çox həssasdır. Hidroloji, seysmik və iqlim proseslərinin qeyri-əlvərişsiz halda üst-üstə düşməsi su anbarında qəza riski yarada, sıra yaşayış məntəqələri üçün təhlükə törədə, iqtisadi infraqovşaqlara böyük miqdarda ziyan dəyə bilər. Ona görə də Sərsəng su anbarının fəaliyyəti daim diqqət mərkəzində saxlanılmalı, qeyd edilən məsələlərə xüsusi əhəmiyyət verilməlidir.

Xanlar ABBASOV,
Azərbaycan Elmi-Tədqiqat
Su Problemləri İnstitutunun
laboratoriya rəhbəri, texnika üzrə
fəlsəfə doktoru, dosent